

14. DOKUMENTUM

Edvard Beneš:¹¹³

HARC EURÓPA KOLLEKTÍV BIZTONSÁGÁÉRT ÉS AZ OLASZ- ETIÓP HÁBORÚ

Prága, 1935. november 5.

Forrás: Dr. Edvard Beneš: Der Kampf um die Kollektive Sicherheit in Europa und der italienisch—abessinische Krieg. Exposé des Ministers der Auswärtigen Angelegenheiten in den Aussenausschüssen des Abgeordnetenhauses und des Senates am 5. November 1935.

(Čechoslovakische Quellen und Dokumente Nr. 10.) Prága, 1935.

— részletek —

*

A leszerelési konferencia több évi munkája után meg kell állapítanunk, hogy nem sikerült megegyezni a fegyverkezéssel kapcsolatban, és az egyes államok kénytelenek nagy erőfeszítéseket tenni és anyagiakat áldozni hadseregük fenntartására. A biztonsági és békegarancia megvalósításáról szóló nehéz tárgyalások is csak részleges sikerrel zárultak, s egészen váratlanul egy háborús konfliktus kellős közepén találtuk magunkat, amely ma az afrikai kontinensen tombol, azonban súlyos árnyékot vetít az európai kontinensre is. Ez a konfliktus zavart keltett az európai nagyhatalmak között — első ízben a Népszövetség tizenhat éves fennállása óta (...)

Két megoldatlan kérdéssel léptünk be ebbe az évbe, amelyek 1934 végén Európában súlyos, sőt háborús konfliktusokkal fenyegettek. Itt a Saar-problémára¹¹⁴ és az 1934. október 9-iki marseilles-i tragédiára¹¹⁵ gondolok, amely jugoszláv—magyar konfliktusban fejeződött ki. (...)

¹¹³ Edvard Beneš (1884–1948), csehszlovák államférfi. 1918–1935 között külügyminiszter, 1935–1938 és 1946–1948 között köztársasági elnök. 1940-től 1945-ig a londoni csehszlovák emigráns kormány miniszterelnöke. Az olasz—etióp konfliktus idején több ízben Csehszlovákia népszövetségi képviselője (a Közgyűlés elnökeként is). Itt közölt beszéde 1935. november 5-én hangzott el a csehszlovák külügyi bizottságban. Mint dokumentum, látszólag talán nem illeszkedik szervesen gyűjteményünkbe, mégis érzékelteni szeretnénk, hogy az olasz—etióp konfliktus a Kisantant tagállamainak is súlyos problémákat okozott. Ezenkívül Beneš nagyszerűen összefoglalja a konfliktus főbb eseményeit.

¹¹⁴ A Németországgal kötött versailles-i béke értelmében 1935-ben népszavazást kellett tartani a Saar-vidék hovatartozásának kérdésében. 1935. januárjában a saar-vidékiek több, mint 90 százaléka a Németországhoz tartozás mellett döntött.

A befejezetlenül maradt 1932—1934. évi leszerelési tárgyalások 1935-ben tovább folytatódtak azon az alapon, hogy Németország felhagyott a tényleges leszerelési tárgyalásokkal.¹¹⁶ Ezeket a tárgyalásokat Angliával egyetértésben Barthou miniszter kezdeményezte, s további tárgyalásokat készítettek elő Litvinovval, a szovjet kormány képviselőjével. Utazásokat folytattak Varsóba, Prágába, Bukarestbe és Belgrádba, ily módon előkészítve a Keleti Paktum tervezetét.¹¹⁷ (...)

1935 február 1-én Franciaország és Anglia képviselői Londonban találkoztak, és közös eljárásban és programban egyeztek meg. Ezek értelmében véglegesen meg kellene vitatni a Keleti Paktumot Németországgal, Szovjet-Oroszországgal, Lengyelországgal, Csehszlovákiával és a balti államokkal, továbbá tárgyalásokat folytatni a légi egyezményről Anglia, Németország, Franciaország között, Belgium és talán Hollandia részvételével. Ezen kívül elő kell készíteni Németországgal a fegyverkezési korlátozásokról szóló egyezményt. (...)

1935. január 7-én Rómában Laval és Mussolini miniszterelnökök jegyzőkönyvet írtak alá egy messzemenő francia—olasz egyezményről. Franciaország és Olaszország tisztázta korábbi nézeteltéréseit, megoldották a régi területi vitát Líbia határaitól, ezen kívül a Kisantant, Ausztria és Magyarország hallgatolagos jóváhagyásával megegyeztek a közép-európai politikáról. A protokoll kölcsönös segítségnyújtásra és a közép-európai államok függetlenségének védelmére — itt Ausztriára gondoltak — kötelezte Franciaországot és Olaszországot. Ezzel kapcsolatban van a Dunai Paktum. E Paktum egyfelől általános politikai megneemtámadási szerződést, másfelől egy kölcsönös politikai szerződést fog tartalmazni arról, hogy az államok nem avatkoznak egymás belügyeibe, és a Paktum résztvevői tiszteletben tartják egymás területi integritását.¹¹⁸ (...)

¹¹⁵ 1934. októberében egy horvát terrorista Marseille-ben lelőtte I. Sándor jugoszláv királyt és Barthou francia külügyminisztert. Ezt követően felmerült a gyanú, hogy a merénylőt Magyarország képezték ki, és e vád alól Magyarország csak nagy nehézségek árán (és Olaszország segítségével!) tudta magát tisztázni.

¹¹⁶ Németország 1933-ban bejelentette kilépését a Népszövetségből. A számos szakirodalmi pontatlanság miatt meg kell jegyeznünk, hogy végleges kilépése csak 1935-re datálható, mert az Alapszerződés két éves felmondási időt írt elő, amit Németország be is tartott.

¹¹⁷ Barthou 1934. őszi halálával a francia külpolitika egyik progresszív szakasza ért véget. A külügyminiszteri poszton helyébe lépő Pierre Laval ugyan még megkötötte a Barthou által nyélbe ütött francia—szovjet paktumot (1935. május), de az eredeti elképzelésektől eltérően katonai egyezmény nélkül. Így viszont fabatkát sem ért Csehszlovákia biztonsága szempontjából. Taylor, *i. m.* pp. 110—113.

¹¹⁸ Nem kívánom itt részletezni az ún. Keleti (másképp: Dunai) Paktum tervezetét — mint ismeretes, sohasem jutott el a megvalósításig. Ennél sokkal fontosabb, hogy

Eközben Németország 1935. március 16-án nagy horderejű belső intézkedést hozott: bevezették az általános hadkötelezettséget és a hadsereg újjászervezését, amivel a versailles-i béke határozatait egyoldalúan hatályon kívül helyezte, és ezt azzal indokolta, hogy a leszerelési konferencia nem oldotta meg feladatait. Ezzel a keleti és nyugati paktumokról folyó tárgyalások új megvilágításba kerültek, mert Németország fegyverkezésének kérdését a nagyhatalmak szerint a nevezett két paktum aláírásával összefüggésben kellett volna megoldani.

Ezek az események vezettek egy újabb konferencia összehívására Stresa-ba, 1935. április 11—14. között, amelyen Anglia, Franciaország és Olaszország vett részt. (...) Ez a konferencia előkészített egy határozatot a német eljárás ellen, valamint foglalkozott a leszerelési tervekkel, valamint a Keleti és a Dunai Paktum véglegesítésével is.¹¹⁹ (...)

Az olasz—abesszin konfliktus az egyik legnagyobb európai esemény 1918. óta. (...) Úgy tűnik, hogy az 1933—1934-es európai események, a Balkán és Közép-Európa konszolidációja, amit a Kisantant és a Balkánantant együttműködése tett lehetővé, a németországi belső események és katonai hatalmának növekedése, a Szovjetunió megjelenése az európai politikában, a német—lengyel egyezmény, s az ezzel együtt növekvő ausztriai félelmek az olasz politikát ahhoz a szemlélethez vezették, hogy érdekében áll megegyezni Franciaországgal, biztosítani a fennálló állapotot Közép-Európában és kiterjeszteni politikai érdekeit egy másik irányban, nevezetesen a gyarmati szférában.¹²⁰ (...)

E helyzetben jelent meg hirtelen az abesszin probléma. (...) Csehszlovákia ebben a kérdésben semleges, és az is marad, nem avatkozik

Laval és Mussolini 1935. januári megbeszéléseinek volt egy titkos záradéka, melyben Laval – bár utólag letagadta – „szabad kezet” adott Mussolininak Etiópia megszállásához. A részleteket ld.: Askew, W. C.: *The Secret Laval-Mussolini Agreement of 1935 on Ethiopia*. In: *Middle East Journal*, winter, 1961.

¹¹⁹ Az említett Stresa-i konferencia az olasz—etióp konfliktus fontos állomása. A jelek arra vallanak, hogy ez lehetett volna az utolsó alkalom, amikor Mussolinit még viszonylag könnyedén le lehetett volna beszélni az etiópiai akcióról. Miután azonban az angol és francia diplomaták szóba sem hozták a kérdést, a „Duce” beleegyezésnek vélte a hallgatást. Mindennek legjobb leírása: Churchill, W. S.: *A második világháború*. I. köt. Bp., 1989. pp. 52–53. A levéltári adalékokra nézve ld. Szélinger, i. m. pp. 74–75. (lábjegyzetben); továbbá Taylor „szokásos” meghökkenítő ellenvetése: Taylor, i. m. p. 116.

¹²⁰ Beneš arra utal, hogy Mussolini kellő realitással felmérte, Németország megerősödése megérlette azt a pillanatot, amikor megszarolhatja Franciaországot: ha nem adja jóváhagyását a gyarmati terjeszkedéshez, feladja Ausztria védelmezését. Ormos Mária szerint Mussolini számára Ausztria mindig is alku tárgya volt. Ormos Mária: *Mussolini*, pp. 283–284.

az Olaszország és Abesszinia közti harcba, s a jövőben sem fogja beleártani magát egészen addig, amíg nem kényszerül közvetve vagy közvetlenül valamilyen formában foglalkozni vele, aminek az okai csakis a genfi népszövetségi tárgyalások lehetnek, amelyek a szövetség minden tagjára érvényesek.¹²¹ (...)

Az olasz követelések nem csupán határrendezésre vonatkoznak. Olaszország Abessziniában hasonló státust akar, mint amilyen Franciaországnak van Marokkóban. Ezen kívül szeretné, ha a tulajdonképpeni Abesszinia az egykori belső abesszin területekre korlátozódna, így az olasz gyarmati Eritrea össze lenne kötve a déli olasz gyarmattal, Szomáliával. (...) Mint ismeretes, az abesszin kormány jól látta az események komolyságát, és első ízben már 1934. december 14-én a Népszövetséghez fordult. Az olasz kormány sokáig elutasította a Népszövetség illetékességét.¹²² (...) Olaszország egyidejűleg hangsúlyozta, hogy az olasz gyarmatok biztonsága az abesszin konfliktus miatt veszélyben forog, ami miatt az év eleje óta mind jelentősebb haderőt vezényelnek Afrikába. (...) Genfben remélték, hogy az Anglia, Franciaország, Olaszország, valamint Abesszinia közti egyezmény megakadályozhatja a katonai konfliktust. Ezért már ez év januárjától diplomáciai tárgyalások folytak Róma és London között, ami miatt 1935. májusában a Népszövetség Tanácsa a tárgyalásokat ebben a kérdésben az abesszin delegáció fáradozásai ellenére elnapolta, és hozzájárult ahhoz az indítványhoz, miszerint 1935. június 12-ére Párizsba egy olasz—francia—angol konferenciát hívnak össze, amelyen kidolgozzák az egyezmény konkrét javaslatait, majd beterjesztik Abessziniának. Ezért küldték Eden minisztert még 1935. júniusában Rómába, hogy egyezsége jusson. Arra az esetre, ha ezen az úton nem születne egyetértés, úgy határoztak, hogy nem lehet megakadályozni az egész vita Népszövetség elé terjesztését, hogy ott az Alapszerződés előírásai szerint tárgyalják meg. (...) Jóllehet mindkét hatalom elismerte, hogy Olaszország jelenléte Abessziniában bizonyos gazdasági előnyökkel járna, és legvégső esetben még a kölcsönös területcseréhez is hozzájárultak volna — amelyről Abesszinia még nem nyilatkozott véglegesen —, a javaslatok nem elégítették ki az olasz

¹²¹ Csehszlovákia semlegessége a konfliktusban több, mint kérdéses. Először is: 1935. október 9-én szankciókat szavazott meg Olaszország ellen. Másodszor: a háború előestéjén Csehszlovákia volt Etiópia egyik fegyverszállítója. A szemtanú beszámolója: Farago, Ladislav: *Abyssinia on the Eve*. London, 1935. pp. 4, 14.

¹²² Az 1928-ban kötött olasz—etióp örök barátsági szerződés értelmében a vitás ügyeket választott bíróságnak kellett volna rendeznie, ezért Olaszország némiképp joggal vethette Etiópia szemére, hogy az azonnal a Népszövetséghez fordult (az első bejelentés 1934. december 14-én volt).

követeléseket. Úgy tűnik, az olasz kormány egy ideje már elhatározta, hogy az egész vitát közvetlenül Abessziniával, adott esetben akár katonailag intézi el, amennyiben a tárgyalások keretein belül követeléseik nem kapnak elégtételt. (...) 1935. szeptember 9-ére összehívták a Népszövetség rendes közgyűlését, amelynek így automatikusan foglalkoznia kellett az egész konfliktussal. Időközben az olasz katonai előkészületek egy bizonyos mértékig előrehaladtak, és a katonai hadműveletek megkezdése már csak hetek vagy napok kérdése volt. A Népszövetség Tanácsa megkezdte a vita tárgyalását az Alapszerződés előírásai szerint és egy öttagú rendkívüli bizottságot bízott meg a megegyezésről szóló utolsó közvetítési ajánlat kidolgozásával, amelyet az olasz kormány a minisztertanács határozatával szeptember 21-én elutasított, míg Abesszínia bizonyos kikötésekkel elfogadta. (...)

1935. október 2-án az eritreai és szomáliai olasz hadsereg megkezdte az abesszíniai hadműveleteket. A Tanács megállapította, hogy az olasz kormányzat a hadműveletek megindításával Abesszínia, mint a Népszövetség tagja ellen, megsértette a népszövetségi Alapokmány 12. cikkelyét, amely szerint egyetlen népszövetségi tag sem kezdhet háborút egy másik tag ellen mindaddig, amíg a Tanács előtt a vitáról folyó tárgyalások be nem fejeződnek. Ettől a pillanattól kezdve a Népszövetség minden tagjának joga és kötelessége volt a 16. cikkely értelmében szankciókat alkalmazni Olaszországgal szemben.¹²³ (...)

A Népszövetség Közgyűlését, amely idén Csehszlovákia elnöksége alatt folytatja felelősségteljes munkáját, tekintettel a komoly nemzetközi helyzetre nem rekesztették be, és az Alapokmány megsértésének problémáját a Tanács kezdeményezésére október 9—11-én megtárgyalták. A Közgyűlés 54 tagjából négyen (Olaszország, Ausztria, Magyarország, Albánia) ellene szavaztak, a többi 50 állam pedig azt az álláspontot fogadta el, amelyet a tanács tagjai.¹²⁴ (...)

Jelenleg a három nyugati nagyhatalom között tárgyalások folynak, hogy új alapot teremtsenek a béke visszaállításához és a vita egyezmény általi megoldásához. E vonatkozásban különösen a francia miniszterelnök, Laval keresi fáradhatatlanul a megegyezéshez vezető utat.¹²⁵ Nem lehet kétséges, hogy mi is a legnagyobb örömmel üdvözölnénk, ha igyekezetét siker koronázná. Jómagam már Genfben, mint a Népszövetség legutóbbi

¹²³ Bethlen István cikke éppen erről szól: értelmezése szerint a 16. cikkely értelmében a tagállamoknak joga, de nem kötelessége volt a szankciók alkalmazása.

¹²⁴ Mint korábban már említettem, valójában csak Olaszország szavazott a szankciók ellen, míg Magyarország, Ausztria és Albánia tartózkodott. Más kérdés, hogy a tartózkodás egy ilyen esetben *de facto* a szankciók ellenzése volt.

¹²⁵ Ld. az un. „Hoare-Laval-tervezet” (9. dokumentum).

Közgyűlésének elnöke, kijelenttem, hogy a háború kitörésének ellenére, a békés megegyezéshez és a háború beszüntetéséhez vezető út keresése az Alapokmány szellemében foglaltatik. Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy ez nagyon nehéz lesz, mert — ahogy a londoni parlamentben helyesen megjegyezték — egy békés tranzakciónak kell Olaszországot és Abessziniát egyidejűleg kielégítenie. (...)

Úgy tűnik, az olasz kormány, akkor, amikor elhatározta, hogy Abessziniával való konfliktusát minden körülmények között és minden következménnyel számolva megoldja, nem várta, hogy a brit kormányzat és az egész brit birodalom Abessziniá mögé áll Olaszországgal szemben.¹²⁶ (...) Az ellenzéki Munkáspárt az elmúlt és a folyó évben, tekintettel a közelgő választásokra, a népszövetségi politika és az európai kontinens kollektív biztonságának megszervezése mellett foglalt állást. (...) Samuel Hoare, aki melleleg Csehszlovákia régi barátja (...), három eszmét fogalmazott meg a jövő genfi brit politikájával kapcsolatban: Népszövetség és nemzetközi közreműködés, a kis államok védelme, valamint a kollektív együttműködésen alapuló általános béke. (...)

Az olasz—abesszin konfliktus arról tesz tanubizonyosságot, hogy a béke fenntartásához és saját érdekeinek védelméhez még egy nagyhatalomnak is szüksége van a többi államra, amely a mai formában a Népszövetséget jelenti. (...)

Egészében véve azt lehet mondani, hogy Franciaország és Anglia között egyezség született arról, hogy Anglia immunár nem gondol blokádra és a katonai szankciók megvalósítására, másrészt viszont Franciaország Angliával együtt gazdasági és pénzügyi szankciókat vezet be. (...)

Kapcsolatunk Olaszországgal, amely barátságos volt, s most is az, három évvel ezelőtt rendeződött. A Kisantant államaival és Franciaországgal együtt készítettük elő a a Dunai Egyezményt, aminek kapcsán Olaszországgal is kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötöttünk, így köztünk nem csak baráti, hanem bizonyos értelemben szövetségi viszony is kialakult. Sosem felejtettük el Olaszországnak, amit értünk tett a háború alatt, amikor önállóságunk újjászületéséről volt szó. Ma sem feledkezünk meg erről. Számunkra mindennek továbbra is nagy jelentősége van, csakúgy, mint Olaszország és az olasz nép érdemeinek az európai politikában, a világkultúrában és egyáltalán a népek történetében. Semmilyen esemény nem változtathatja meg érzéseinket és nézeteinket. Még a mai események sem, noha Olaszország egy ideje nagy nehézségeket okoz, nem változtathatják meg kívánságunkat, hogy a béke mihamarabb helyreálljon, s hogy sikeresen befejezzük Olaszországgal azt, amit az elmúlt években olyan hasznosan elkezdtünk. (...)

¹²⁶ Ld. a 119. jegyzetet.

Hűek vagyunk a genfi politikához nemcsak eszmei, hanem gyakorlati okokból is. Egy olyan államnak, mint mi, szüksége van arra, hogy érdekeiben és politikájában egy ilyen intézmény álljon mellette. (...) A Népszövetség itteni ellenzői mindent elismerik, de azt állítják, hogy államunk számára veszélyes lehet, ha túlságosan nagy bizalommal ajándékozunk meg a Népszövetséget, mert ez az intézmény nem akadályozhatja meg a háború kitörését. (...) Mi csak azt szeretnénk, hogy a genfi intézmény, konfliktus kitörése esetén támogatna minket politikailag és erkölcsileg, ha anyagilag nem is, mert mi magunk sohasem leszünk támadók. (...) A genfi támadásoknál újonnan megmutatkozik, hogy egy nép, amely nem védekezik minden erejével a támadás ellen, azt Genf is elhagyja, még ha politikailag teljesen mellette is áll. Ezt a jövőben sohasem szabad elfelejtenünk. (...)

Fordította: Németh Mónika